

A tanári minőség jegyei karakterrajzokban és esettanulmányokban

© SUPLICZ Sándor

Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ, Budapest
suplicz.sandor@tmpk.uni-obuda.hu

A tanárkutatók visszatérő kérdései a tanári minőség meghatározása körül forognak elméleti és gyakorlati szinten egyaránt. Az elvárásokra épülő követelmények megfogalmazása a tevékenységre, szerepelvárásokra épülnek. Mögöttük néha személyiségvonásokkal kapcsolatos igények is megfogalmazódnak. A pedagógia tekintélyét nem növelték az Egyesült Államokban végzett felmérések, amelyek szerint (Goldhaber, 2002) a továbbképzések, magasabb fokozat megszerzése, a több ismeret nem hoztak számottevő javulást a diákok teljesítményén mért tanári minőségben.

Ha nem érjük el a kívánt eredményt a kitűnő elméletekre épülő képzéseinkkel célszerű újra megvizsgálni a valóságot. Előbb a tanári minőség fontosabb jellemzőinek tekintetében, majd a képzés egészét illetően kellett újragondolnunk a tanárképzés által fejlesztendő tanári erényeket, és a módszereket.

A legtöbb tudományágban a számítógépek megjelenésével addig nem remélt statisztikai sokaságokból sikerül új eredményeket, háttértényezőket kimutatni. A tanári minőség tekintetében is sikerrel használtuk a felmérések és tesztek adataira támaszkodó statisztikai elemzéseket. A sokaság vizsgálatából megállapíthatók a közös vonások, de elfedik az egyéni karaktert, nem adnak választ a jellemzők egyedi szerveződésére. A Myers-Briggs tesztekkel végzett egyik vizsgálat alapján öt személyiség-típus számára is javasolják a tanári pályát. Az (ISFP) introvertált, érzékelésére, érzéseire és észlelő beállítottságára támaszkodó személyt ugyanúgy alkalmasnak gondolja a tanári pályára, mint az (ESFJ) extravertált, érzékelésére, érzéseire hallgató és ítélethozatalra hajlamos személyt.

A nem pszichológus olvasó számára a könnyebb áttekintés érdekében közlöm a Myers-Briggs rendszerben használt karakterjellemzők rövidítések leírását:

- Extraverzió (E) – introverzió (I)
- Ítéletalkotás (judging, J) – észlelés (perception, P)
- Érzékelés (sensing, S) – intuíció (intuition, N)
- Gondolkodás (thinking, T) – érzés (feeling, F).

A teszt szemléletmódjában a négy dimenzióba rendezett jellemzők valamelyike domináns, míg az ellentétpárja recesszíven van jelen a személyiség dinamikájában. A betűkombinációk a dominánsnak mért jellemzőkből adódnak.

Egyszerre szeretnénk elvárni a tanárol olyan tulajdonságokat, amelyek egy személyiségjellemző mentén két ellentétes oldalán helyezkednek el. Legyen precíz, ügyeljen a részletekre és legyen indirekt, nagyvonalú, lényeglátó. Mérnök-tanár esetében jó mérnök és jó tanár legyen. A Cattel-féle személyiségdimenziók közül Karczag (Mirnics, 2006:112) vizsgálatai alapján a melegség/érzelmi elfogadás, magas értékeit méri és várja el a tanároktól, míg a mérnököknél ezt a faktort alacsony értékek jellemzik. Az érzelmi stabilitás a stresszes szakmáknál, mint amilyen a tanár, a kutatási eredmények alacsony értéket mutatnak, holott az szerepelvárásokban magas értékek szerepelnek. Több magas szinten kidolgozott

szerepszemélyiséget mi több, hivatásszemélyiséget kifejleszteni egy adott személyiségstruktúrára építve embert és képzést próbáló feladat.

A tanárok vizsgálata során feltáruló karakterek néha ellentmondó jellemzőket hordoznak. A sokféle beállítottság mögött egyedi szerveződések biztosítják a szerep ellátását. Nehezíti a tanári minőségre vonatkozó jóslást, hogy tesztekben mérhető és végzettségekre támaszkodó próbálkozásokat számos látens individuális elem modulálja a szerep szerveződésének szintjén, aminek következtében kezelhetetlen komplexitású modellt kellene állítania a kutatónak.

A tanári minőség feltárása tekintetében publikált számos elmélet és módszer közül az alábbiakat tekintetem a tanulmány kiindulási feltételezéseinek:

- A tanári minőség a gyakorlatban zavartalanul csak a tanóra keretében tárul fel.
- A tanári minőség meghatározó eleme a tanár szerepszemélyisége, amely egyedi szerveződésű.
- Az egyedi szerveződés feltárása esettanulmányokban történhet.
- A tanári minőség gestalt élményként hat a diákokra, diszkrét elemeiből nem jósolható be eredményesen.
- A fentiek alapján tanári minőség megítélésének legfontosabb indikátorai a diákvéleményekben keresendők.
- A tanulmány a középiskolai tanárookra fókuszál.
- A Myers-Brigs teszt az egyik lehetséges és alkalmas eszköz, néhány fontosabb minőségi jellemző feltárására.

Az ígéretes Myers-Brigs tesztekkel a pályán lévő tanárok mezőnyét vizsgálták, tekintet nélkül arra, hogy közülük kiket tartanak „jó tanárnak” és kiket nem. Átfogó és egyben differenciált felmérés végzett egy kutatócsoport Rushton, Morgan, Richard (2007) az Egyesült Államokban. Eredményeik igen nagy változatosságot mutatnak a pályán lévő pedagógusok karakterrajzaiban. Az általános iskolai tanítók között közel kiegyenlített extravertió és introvertió mellett a leggyakoribb az (ISFJ) introvertált érzékelő – érző – ítélkező, míg a középiskolai tanároknál az érzékelő – érző – gondolkodó típus volt a meghatározó. A kitüntetetten legjobbnak tartott középiskolai tanárok között viszont az (ENFP) extravertált – intuitív – érző – észlelő, valamint az (ENTP) extravertált – intuitív – gondolkodó – észlelő típus volt a jellemző. Érdeemes idézni a kutatók – hivatalnoki és felügyeleti szempontból „háttorzongató” - összegzését.

A legjobb középiskolai tanárok: „Kevésbé rendszerezettek, rugalmasabbak, spontán reakcióik vannak, gyakran az utolsó pillanatra hagyják tennivalóikat, nyitottabbak. Inkább tűnnek művészi attitűddel élő, a külvilágra érzékeny és nyitott vezetőnek, mint hivatalnoknak. Kreatív, szórakoztató, autonóm, egyedi, de mérsékelten kockázatvállaló személyek.” (Rushton, Morgan & Richard, 2007:439)

Nem szabad megfélekednünk arról sem, hogy a legkiválóbbak kiválasztása csak olyan pályákon lehetséges, ahol óriási mezőny jelentkezik és csak kevesek számára van hely. A tanári pályán, különösen a reál képzésben, valamint mérnöktanári pályán a helyzet jelenleg éppen fordított. Egyre több a betöltetlen szaktanári álláshely és egyre kevesebb a jelentkező.

Magyarországi mintákban viszont jelentős számban találtak introvertált személyeket a tanárok között. Az ítéletalkotásra (J) hajlamos preferencia a pedagógusoknál, gátolja a rugalmas viselkedést és a változásra való készenlétet, inkább hivatalnoki attitűdöt valószínűsít. Nagy gyakorisággal fordultak elő az ISTJ, ISFJ, INFP karakterek. Az introvertáltaknál a kevésbé hatékony elaboráció és a

kapcsolatkezelés kidolgozatlansága miatt, jelentősebb a kiégés veszélye (Mirnics, 2006).

Az egyik legjobb személyiségteszt eredményei alapján láthatjuk, hogy nem írható körül a jó tanár személyisége, karaktere olyan pontossággal, hogy azt a minősítés részeként vagy a kiválasztás prediktív beválási tényezőjének tekinthessük. A tanári minőség előrejelzőjeként alkalmazni kívánt eljárást legalább hat, de inkább tíz év longitudinális vizsgálatnak kellene megelőznie.

Amikor sokaságból levont következtetések ellentétes egyedi mintázatok kontaminációs hatásai miatt nehezen értelmezhető eredményt adnak, akkor célszerű esettanulmányokkal is mögé nézni a jelenségnek.

Esettanulmányok

Az egyik megyeszékhelyen működő műszaki szakközépiskolában tanító két tanárt mutatok be. A kutatás a hiteles karakterrajz érdekében mélyebb személyiségjellemzőket is érint, ezért a személyiségi jogok védelme érdekében néhány a személyi adatot megváltoztatva mutatom be a tanárokat. Egyiket, nevezzük J. Józsefnek, akit diákjai az egyik legjobbnak, míg a másikat, nevezzük Gy. Róbertnek, akit diákjai az egyik legrosszabbnak tartottak. A vizsgálat terminológiájában azért tartottam meg a definíciós nehézségeket okozó jó tanár, illetve rossz tanár jelzőt, mert így megtarthattam azt a kategorizálást, amely a diákok fogalomrendszeréhez legközelebb áll. Az iskola tanulóiból véletlenül kiválasztottak véleményezték mind a két tanárt, arra a kérdésre válaszolva, hogy kit tartanak legjobb és legrosszabb tanárjuknak. A kérdőív még számos kiegészítő kérdést és adatot is tartalmazott. A több oldalas kérdőívet itt terjedelmi okokból itt nem mutatom be részletesen.

A diákoktól nyert fontosabb adatok

A középiskola véletlenszerűen kiválasztott diákjai a kérdőív 5. illetve 29. kérdésére anonim, irányítatlan válaszokat adtak: „Kérem, válassza ki az Ön által legjobbnak ítélt középiskolai tanárát! Írja le azt a legfeljebb három jellemzőt, mely a többiek fölé emelte!”, illetve „Kérem, válassza ki az Ön által legrosszabbnak ítélt középiskolai tanárát. Írja le azt a legfeljebb három jellemzőt, mellyel kiemelte ezt a választást!”

A tanárok véleményezésében legalább két osztály és átlagosan 35 fő vett részt. A diákok által jónak és rossznak tartott tanári jellemzőket igyekeztem kategóriákba sorolni, az egyes jellemzők szemantikus értelmezésével. Így alakult ki öt csoport, melybe a válaszok több mint 90-95%-át be lehetett sorolni. A legjobbnak és legrosszabbnak választott tanárok esetében – akik később csak „jó tanár” és „rossz tanár” megnevezéssel szerepelnek az elemzésekben – az adott területen megmutatkozó erényeket, rossz tanárok esetén hibákat jelzik.

A személyiség értékei/hibái csoportba kerültek azok a jellemzők, amelyek általános emberi vonások, és nagy valószínűséggel nem csak a tanári szerepben jelenhetnek meg, attól függetlenül tekinthetők. Többek közt például: türelmes, intelligens, jó stílus, határozott, illetve türelmetlen, ideges, szenilis, merev, dadog, hadar. A későbbiekben az érzelmi elfogadással és a humorral, mint személyiségfüggő tényezőkkel összevontan is megjelennek.

Az érzelmi elfogadás/elutasítás csoportba a kapcsolatot minősítő, a tanár melegségét kifejező, vagy annak ellenkezőjét tartalmazó kifejezések kerülhettek. Például: kedves, megértő, illetve zárkózott, lenéző, nem megértő.

A pedagógiai erények/hibák csoportjába a tanítás során megnyilvánuló, a pedagógiai tevékenységet jellemző kifejezések, fogalmak kerültek. Ilyenek például: jó előadó, érthető, érdekes, szigorú, igazságos, következetes, jól tanít, illetve érthetetlen, pofára osztályoz, nem tud fegyvelmezni.

Legegyszerűbben a humor/humor hiánya, hibái kategóriája volt meghatározható és besorolható. A humoros, vicces, illetve nincs humora, rajtunk nevet és az erre utaló kifejezések kerülte ebbe a csoportba.

A szaktudás/szaktudás hiányossága csoportba csak azok a jellemzők kerültek, amelyek nem a pedagógiára, nem az általános műveltségre, hanem egyértelműen a tanított tárgyra vonatkozó szaktudásra utaltak. Így például: nagy szaktudás, szakmai tapasztalat, illetve tudás hiánya, nem ért hozzá, nekünk kell kisegíteni.

A tanárok vizsgálata

A tanárok redukált egyéni vizsgálatának eredményei kérdőívre, interjúra, és metaforaelemzésre támaszkodnak. A teljes kutatásban ennél több eszközt használtam fel, de ezek terjedelmi okokból nem vontam be az elemzésbe.

J. József (a jó tanár)

Az interjú elemzése

Nős, családos, negyvenes éveiben járó férfi. Az előnytelen külsőt teatralitásra hajló extravagáns tartalmak teszik egyedivé. Első találkozásunk alkalmával feszesen távolságtartó és gyanakvó volt, de a kutatás céljainak tisztázása után tartózkodása jelentősen csökkent. Kezdeti óvatossága érthetővé vált, amikor elmondta, hogy előző munkahelyéről elbocsátották. Amikor világossá vált, hogy egy kutatásban való együttműködésre kérem és ez nem az iskola számára készül, elfogadta a felkérést, később bizalmába fogadott. Nagyon gyors szinte mérlegelés nélküli spontán válaszokat kaptam kérdéseimre. Elvezte a szereplést. Erényének tartotta, hogy szereti a diákokat és a tanítást. Tudja, hogy adminisztrációban és határidők tartásában pontatlan. Szociális penetranciája erős. Magabiztos, nyílt válaszai megingathatatlanak tűnő kidolgozott életfilozófiát sejtetnek közönségével. „Hülyegyerek nincs” – mondja – „csak egyesek lassan tanulnak. Nem a diák személyét, hanem a viselkedését bírálom. Nem adok időt, beszólok, kinevettetem, ha kell. Soha nem írok óravázlatot, mert akkor minden osztályban másik kéne.” Szemmel láthatóan élvezzi, hogy uralkodik a szociális térben és ami furcsább, a diákjai is. Legjobb tanárának jellemzői: minden diák fontos volt neki, szereti és tiszteli a diákot, jó szakember – mondja az interjúban. Mint később látni fogjuk, szinte ugyanezt valósítja meg saját tanári szerepében. Saját rossz tanárát követhetetlennek, és verbálisan agresszívnek írja le. A legjobb diákja gyors, eleven, udvarias, míg a legrosszabb érzelmileg elutasító és hazug. Mindkét pozitív figura – legjobb tanára és diákja is – közel áll saját karakteréhez. Az ideáljaihoz (rogersi ideális szelf) közelinek érzi saját személyiségét, ez okoz némi magabiztosságot, talán önteltséget is. A tanár-diák viszony negatív elemeként a sztereotípiát, a

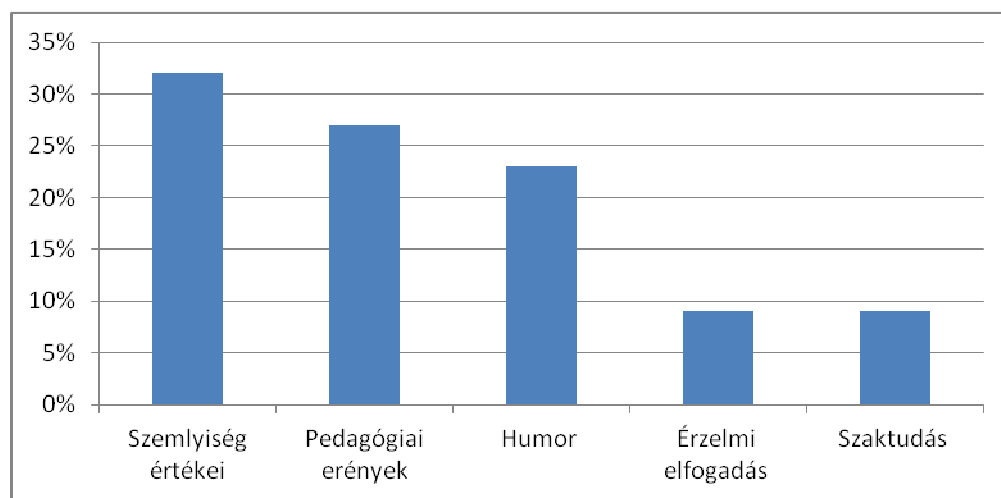
társadalmi megbecsülés hiányát, valamint a kapcsolati elemeket nevezi meg: „*nem lát engem, mint embert*”. Csak a leterheltséget említi akadályozó tényezőként. A tanórák pozitív élményében markánsan megjelenik az, amiért a diákjai is kedvelik: „*Az osztálykirándulás, amikor egyenrangúak vagyunk.*” A „veletek és köztetek jól érzem magamat” élményt sugározza egyéb megnyilvánulásaiban is. Mindhárom rossz élményének okát a kapcsolat esetleges zavarában jelöli meg. Úgy ítéli meg, hogy diákjaival kölcsönösen jól ismerik egymást. A gyenge kapcsolatok kezelésének alapja, ha el tudunk fogadni olyanokat, akiknek más az értékrendje. Ezt a filozófiát hirdeti meg egyik válaszában, némi hezitálás után: „*Közről indulni, de a diák kiharcolhatja, hogy nem fogadom el.*” Ez a közről indulni, de akármit nem elfogadni adhatja azt a nyitást, amely diákjai számára vonzó. Elfogadottságát 50%-ban határozza meg és az őt negatívan értékelőket pedig 10%-ban. Továbbadásra szánt értékei: nyitottság, önbizalom, tolerancia. Ennél is jobban látszik a szociális hatékonyságán az eredményesnek tartott oktatási módszere: „*Olyan csoportmunka, ahol az egyéneket látom.*” Az egész osztály helyett az egyénre fókuszáló szemlélet később is feltűnik az interjúban, csakúgy, mint a diákokkal való szolidaritás.

A tanár szerepét pásztorként definiálja a metaforában, „mert gondoskodó szeretetben nőnek fel.” A diák metaforája a mag, amely megkapva a tápanyagot teljes növényé fejlődik. Ellentétben az elutasított tanárokkal, akik aktív formálói akarnak lenni a diákjaiknak, ő táplálja és hagyja felnőni őket. A kezdő tanárnak is azt a tanácsot adja, hogy „Ne féljen a diáktól, ne próbáljon túl közel kerülni, szeresse, amit csinál.” Az egy lépés távolság tűnik hatékonyak. Több barátja van a tantestületben, pedig csak néhány éve tanít ebben az iskolában. A tanár-diák konfliktusokkal kapcsolatban a tiszteletlenséget, intoleranciát, és a leterheltséget említi. A leterheltség valós élmény lehet, mert a személyes kapcsolattartás igénye mellett a tanított 128 diákkal az átlagos emberi kapacitás felső határához közelít.

Diákvélemények

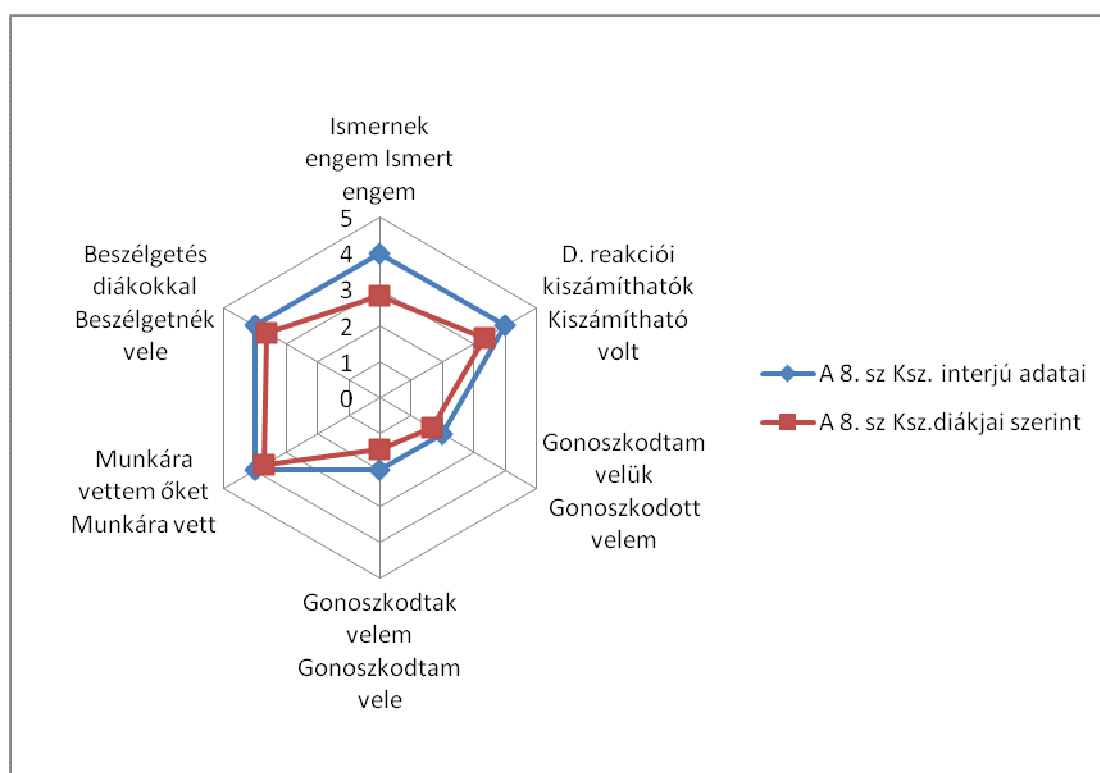
A diákok kérdőíves válaszaiból sajátos profil rajzolódik ki, amelyik arányaiban sem hasonlít a más vizsgált tanárookra. A humor fontos szerepet játszik karakterében.

1. ábra. A 8. sz. v. sz. J. József jellemzői az öt legjobb tanárnak választó diákok véleménye alapján

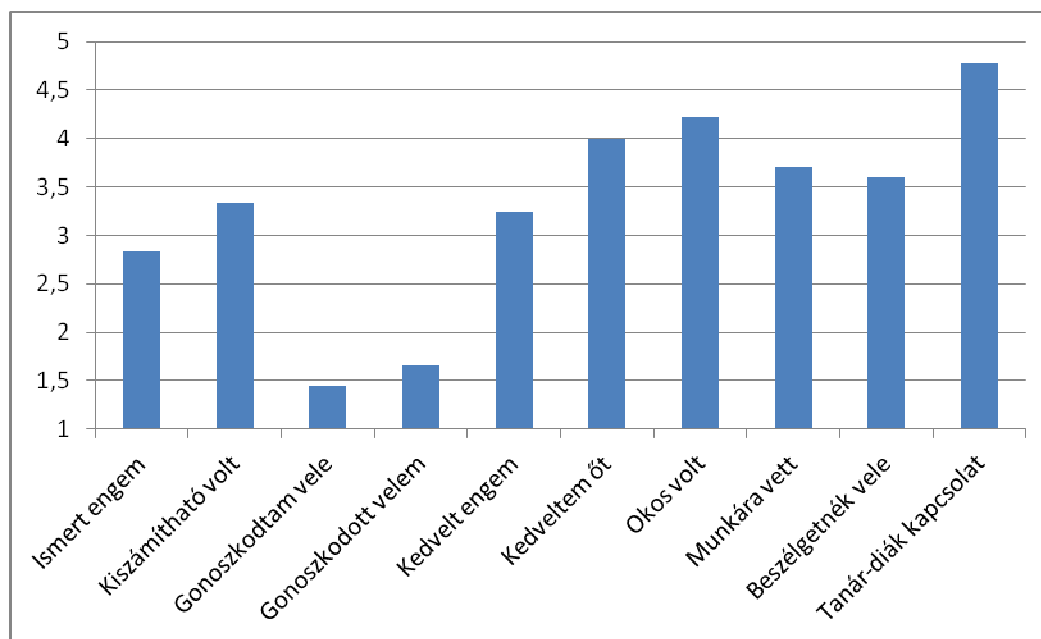
A személyiség – főként, ha az érzelmi elfogadással együtt értelmezzük – őrzi a statisztikákban megjelenő primátusát. Az érzelmi elfogadás vélhetően azért ilyen alacsony, mert az interjú élményei alapján is, kissé szögletes, de elfogadható modorossággal, saját szokásainak, elveinek formai szabályai szerint közelít. Nem kedveskedik, de azonnali és lényegi reakciókkal visszajelzésekkel közli, hogy ért engem, közel van gondolataimhoz. Diákjai intelligens, nagy tudású, humoros és jól tanító tanárként jellemezték. A humor a háttérben is nagy szerepet játszik, ez abból is kiderül, hogy rákérdezésre minden őt jellemző diák úgy látta, volt humora és a saját maga szerint is bevallott csipkelődései ellenére, ezt egyértelműen pozitív humornak minősítették. Hibájaként semmi számottevőt nem említettek. A kapcsolati mező képe harmonikus. A tanár és a diákok megítélése az egyes jellemzőkről nagyon közeli.

2. ábra. A 8. sz. vsz. J. József. kapcsolati jellemzőinek összehasonlítása az interjú és az öt legjobb tanárnak választó diákok véleménye alapján

Egy humorral, elevenséggel, sok akcióval élő osztályban a gonoszodások minimálisnak mondhatók. A kapcsolati tényezők igazolják a jó hangulatot. Az érzelmi elfogadás, érzelmi melegség nagyon alacsony mértékét e pozitív faktorok visszafogott pontszámai jelzik. Ez viszont egy kölcsönösen és reálisan így érzékelt és elfogadott kapcsolati hőfok, amely kissé szögletes, de érdekes és jól viselhető. Csak az „ismert engem” tengelyen látható egy egész pontszámnyi eltérés. Az „ismert engem” élménye a diákokban a legalacsonyabb a pozitív jegyek közül, tehát az elfogadást nem köti valódi érzelmi szálakhoz a tanár. Az elfogadás a filozófiájának része. A diákok számára összességében így is komfortos az élmény. A kapcsolati élmények teljes áttekintése hasonló képet mutat.

3. ábra. A 8. sz. v. sz. J. József kapcsolati jellemzői az öt legjobb tanárnak választó diákok véleménye alapján

A tanár-diák kapcsolatokat nagyszerűen kezelő és élvező embert láthatunk az eredmények tükrében, hiszen a 4,8-as kapcsolati érték kiugróan magas. Gyakran említik érvként kevésbé elfogadott tanárok, hogy elutasításuk oka, hogy nem hízelegnek a diákoknak és kemények a követelmények. Az eddigiekből már látható, hogy a hízelgés távol áll a tanár karakterétől. A tárgy tanulmányi eredményei, pedig a diákok átlagaival csaknem egyezők. A középezt alig meghaladóan 3,25 ponttal jelezték, hogy a tanár kedveli őket, azonban a tanár nagyobb viszonzásban részesült, kedveltségét 4 egész pontal fejezték ki. Az érzelmi faktor rejtve marad, emlynek helyét a személy értékelésénél átvette az intellektus és a humor kettőse. A diákok nem érezték úgy, még közepesen sem, hogy ismerné őket a tanár, de ez nem rontotta meg a kapcsolatot, melyet két lépésnyi távolságból is lehet jól működtetni. A gyenge kapcsolatok egyik jellemzője, amikor úgy tudunk egy kapcsolat elfogadni és értékelni, hogy az nem ró ránk túlzott érzelmi terheket. Az érintés meghatározott felületekre hat, nem kíván teljes megnyílást, de amiben és amikor szükséges, akkor megbízható és funkcióképes. A kapcsolattartás művésze a bemutatott tanár.

Gy. Róbert (a rossz tanár)

Az interjú elemzése

Ötvenes éveinek elején járó, házasságban élő mérnök tanár. Feszés, impulzív, rendezett csaknem katonásan fegyelmezett a szabályok betartásán örökös ember. Értékrendje kimunkált, klasszikus, amit vállal és hirdet. A felmérésben készséggel vesz részt. Küzd a diákokkal, néha az udvaron is fegyelmezési akciókba bonyolódik, aminek sikertelensége előtt értetlenül áll. Saját elbeszélése szerint minden nyáron feltalálja a spanyolviaszt. Sokat gondolkozik azon, hogyan lehetne jobban tanítani, majd kiderül, hogy nem válik be. Szakmai szempontok mentén készülnek pedagógiai

konstrukciói, amelyek maguk alá temetik a természetességet és az érzelmeket. Humoros megnyilvánulása nem volt. Az igazgató kedvence, akit szívesen visz magával szakmai megbeszélésekre.

A vizsgált személy jó tanárának jellemzőiben megjelennek a kutatás korábbi szakaszában azonosított elemek, a felkészültség, az érzelmi elfogadás, a kapcsolat, a pedagógiai erény, csak a személyiség marad háttérben. Rossz tanárának kapcsolati, pedagógiai és személyiségfüggő hiányosságot is jelez. A két halmazt együtt tekintve a diákokra fordított figyelem a hangsúlyos.

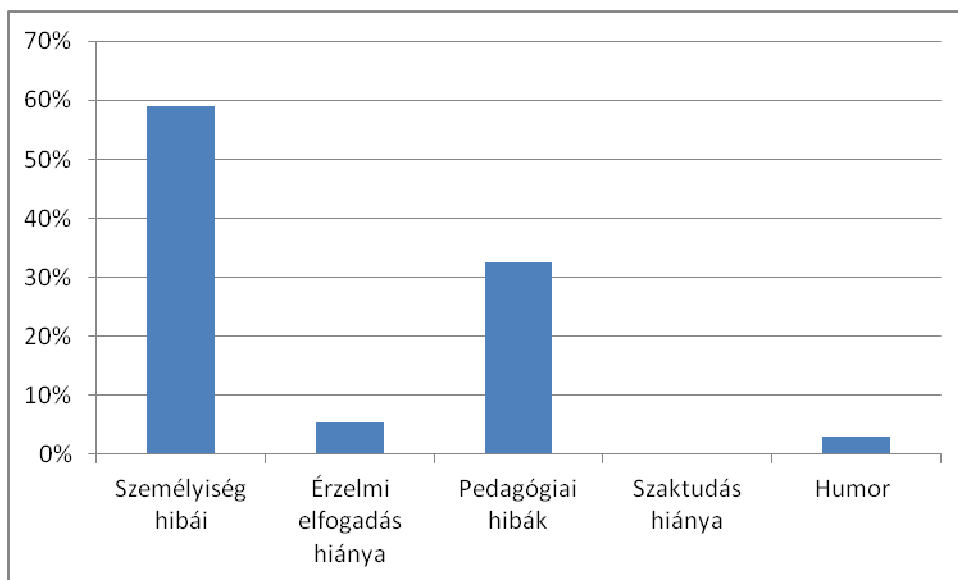
Legjobb diákja *„országos versenyt nyert, figyelt, és tisztelettudó volt”*, míg a legrosszabb izgága és tiszteletlen. Itt a tisztelet a kiemelten fontos elvárás. Az interjú más elemei is utalnak a tisztelet hiányának frusztráló hatására, nem kapja meg a diákoktól a várt elismerést. A tanár-diák kapcsolatot jellemző megnyilvánulásaiban azon igyekeznek, hogy ne tegyen különbséget érzelmeiben diákjai között. Ez alapján nem bírálható, de fokozott igyekezete formalizmushoz, személytelenséghez vezet. Önmagáért beszél rövid válasza arra a kérdésre: Mivel próbálkozott, hogy megnevelje legrosszabb diákját? *„Beszéltem vele, kapott egy fegyelmet.”* A fegyelem és fegyelmezés áll a frusztráló feladatainak fókuszában. Igényeit hol elfogadják, hol nem, mégis úgy érzi, munkára tudja venni diákjait, de vajon milyen áron? A tanórák jó és rossz élményei is a figyelem, fegyelem és a tisztelet fogalmi körül sűrűsödnek. Úgy érzi, diákjai csak félig-meddig ismerik és gonoszkodnak vele, de ő ezt megítélése szerint soha nem viszonzza. Ez mártír attitűd sok belső feszültséget takar. Kollégáitól segítséget várna a diákok dolgainak értékelésében, de ezt nem kapja meg, az igazgatótól viszont igen. Küzd a rossz memóriájával és az ebből fakadó tantermi konfliktusaival. Megjegyzem, hogy az interjú során memóriazavarra utaló jelet nem érzékeltem. A kapcsolatot az is jellemzi, hogy diákjai csak hetente vagy kéthetente kezdeményeznek beszélgetést. Esetleges, bejósolhatatlan a tanári akcióinak kimenetele. Úgy ítéli meg, hogy a diákok 55%-a érzelmileg elfogadja, ami a felmérés ismeretében nem valós vélekedés. Elvei szépek, tiszták, szárazak: *„Egyenesség, nyitottság, műveltség, igazságosság.”* Eredményes pedagógiai módszerként tartja számon a jó szemléltetést, következetességet, játékos feladatokat. Mindemellett valamiért mégsem tartja hatékonynak önmagát.

A metafora szerint a tanár a nemzet napszámosa, a diák pedig fáklya, amit lánggra kell lobbantani. Ez a válasz sem mentes a sablonos és dagályos sémáktól. A kezdő tanár számára a lelkesedést adja tanácsként, amiből kudarcai ellenére is sokat megőrzött. A formalitás ebben a válaszban is érződik. Úgy érzi, ha keményebb lenne, még több ellenséget szerezne magának. Itt figyelemre méltó a „MÉG TÖBB” szófordulat. Így is engedékenynek éli meg önmagát. Óráira készülve a szükséges technikai részleteket gondolja végig. A diákok csak a *„ki fog felelni?”* kérdés tekintetében merülnek fel képzeletben.

A diákvélemények elemzése

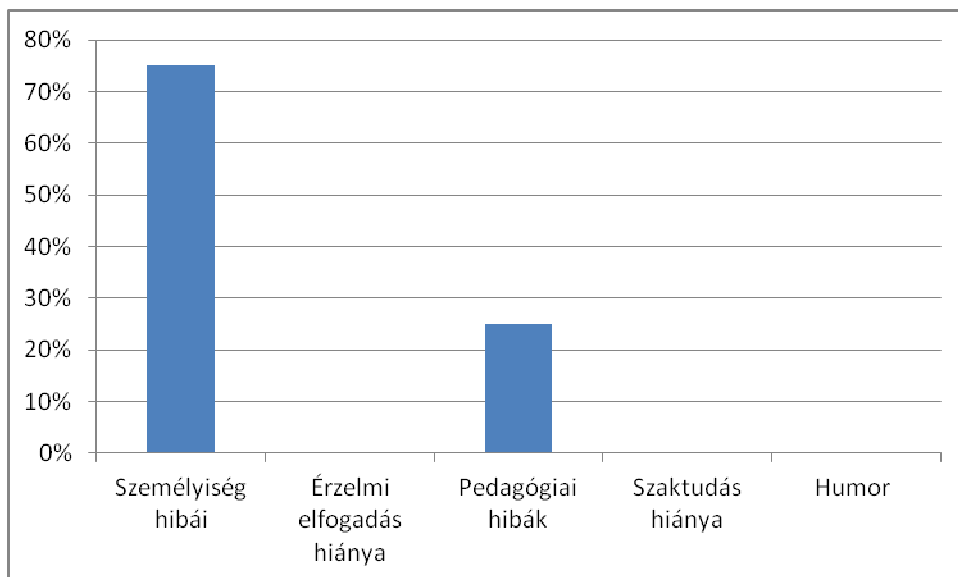
A diákvélemények itt is egyedi mintázatot mutatnak. A személyiség hibái közel 60%-os részarányal egyértelművé teszik a helyzetértékelést (4. ábra).

4. ábra. A 6. sz. v. sz. Gy. Róbert jellemzői az öt legrosszabb tanárnak választó diákok véleménye alapján

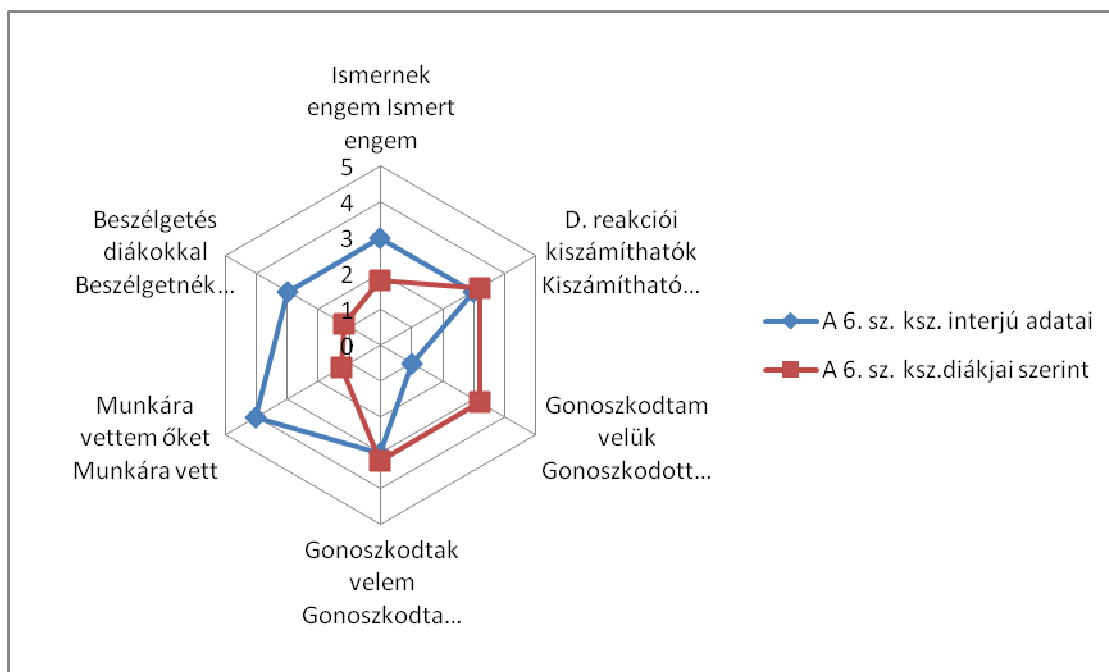
A tanárt nem az egyes részterületeken tapasztalt jelenségek miatt jelölték legrosszabbnak, hanem az okot a személyiségében látják. A pedagógiai hibaként megélt jelenségek, mint korábban is tapasztalhattuk, gyakran csak tüneti hordozói a személyiség hibáinak. Humorát nem létezőnek, rossznak, erőltetettnek, fáradtnak, szánalmasnak írják le. Jó tulajdonságokat összesen négyet soroltak fel: jót akart, igyekszik, érti az anyagot és negyedikként némi iróniával, idén már nem tanít.

5. ábra. A 6. sz. v. sz. Gy. Róbertet a jobb tanárrá válásban akadályozó tényezők megítélése az öt legrosszabb tanárnak választó diákok véleménye alapján

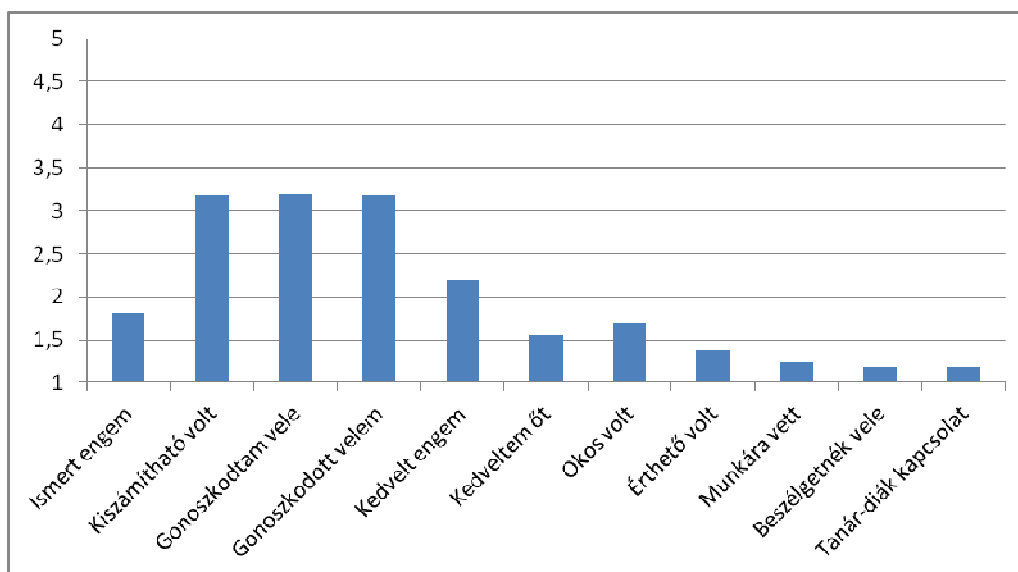
A konkrét kérdésre választ adók már csak két jellemzőt látnak a fejlődés akadályának. Egyértelműen a személyiség hordozza az okokat, amiért a diákok nem tudják elfogadni. A jellemző válaszok: bolond, alaptól rossz, tehetségtelen, gyárilag ilyen, személyisége. A kapcsolati teret jellemző görbe feltűnően aszimmetrikus.

6. ábra. A 6. sz. v. sz. Gy. Róbert kapcsolati jellemzőinek összehasonlítása az interjú és az öt legrosszabb tanárnak választó diákok véleménye alapján

A tanár és a diákok valóságképe hatalmas eltéréseket mutat. A diákok gonoszkodásait jól detektálja, a sajátjáról viszont fogalma sincs, nem annak éli meg vagy elhárítja. Illúzióknak tűnik az is, hogy munkára tudta venni a diákokat. Kölcsonösen nem ismerik egymást, amiben a diákok érzik kevesebbnek a személyük ismeretét. Minél személytelenebb és távolibb valaki, annál könnyebb gonoszkodni vele. A tanár és a diákok is mérsékelten tartják kiszámíthatónak egymás reakcióit.

7. ábra. A 6. sz. v. sz. Gy. Róbert kapcsolati jellemzői az öt legrosszabb tanárnak választó diákok véleménye alapján

A tanár megromlott kapcsolati viszonyok között (7. ábra) dolgozik. Az ötfokú skálán elért statisztikai értelemben is ritkán látott gyenge eredmények mégis

meglepőek. Az 1,18 érték nem létező kapcsolatra utal és az almlnta válaszadói 100%-ban negatív töltésűnek ítélték a kapcsolatot. Elgondolkodtató a két ábra összevetése, melyek alapján a személyiség és a kapcsolati viszonyok hordozzák a legnagyobb problémákat. A következő vélemények ezt illusztrálják: „Hírhedt személyiség lett, nagyon rossz, bolond, senki sem szereti, mindenki nevetségesnek tartja”. Teljes félreértésének tűnik a tanár részéről, hogy a diákok 55%-át érzelmileg elfogadónak tartja és csak 5%-ról gondolja, hogy ellenszenvesen viszonyul hozzá.

A tanár érthetőségét is nagyon rossznak tartják, mert a kommunikációnak nem csak az érzelmi, hanem a kognitív csatornáit is funkcióképtelenek. Erre utal az interjúban kiemelt „figyelnek – nem figyelnek” fogalompár, illetve a „ha elfogadják a jegyek indoklását” kijelentésben rejlő, a legitimációért folytatott küzdelem a konfliktusok visszatérő tárgya.

Az érzelmi elfogadás és a személyiség kulturális dominanciája erősen determinálja a kapcsolati viszonyokat. Az érzelmi és szociális intelligencia is egymást átfedő két halmaz. A kapcsolatokon keresztül szerzett benyomásaink érzelmeket keltenek, melyek visszahatnak a kapcsolatra. Fontos, hogy tanár jó kapcsolatot tartson diákjaival, mert ellenkező esetben, munkája nehezzé és rossz hatásfokúvá válik. Az eddigi eredmények alapján megállapítható, hogy jó tanárrá válni csak kölcsönös érzelmi elfogadás és működőképes gyenge kapcsolatok kiépítésével lehet (Suplicz, 2012).

Összegzés

Az elemzett tanárok számos erénnyel és hibával rendelkeznek. De míg J. József tanári szerepmodelljében elfogadó és kapcsolatait jól ápoló tanár képe jelenik meg, aki kísértetiesen hasonlít az amerikai kutatásokban megjelenített legjobb tanárok (ENFP) hivatalnokbosszantó, koránt sem tökéletes karakterére. A szerepének fontosabb elemei a diákok és a tanár által alkotott szociális térben működőképes rendszerré álltak össze.

Gy. Róbert introvertált, pedáns, ítéletalkotásra hajlamos karaktere elfogathatatlan diákjai számára, holott az igazgató hivatali erényei és szaktudása miatt joggal kedveli. Nézetei számos morálisan pozitív elemet tartalmaznak, de évtizedes pedagógusi gyakorlat után sem alkotnak működőképes rendszert.

A differenciált almlntákra vonatkozó Myers-Briggs tesztek eredményei, valamint a diákvéleményekre támaszkodó esttanulmányok eredményei egymást erősítik. A fentiek alapján még tudományosan megalapozottnak tekinthető, statisztikailag igazolható kijelentést nem tehetünk, de az eredmények, hozzávéve az itt nem publikált esettanulmányokat és elemzéseket is, biztatóak. Körvonalazódik egy olyan szemléleti és eszközrendszer, amely tudományosan is érvényes adatokat szolgáltat a tanári minőség megítéléséhez. A diákvélemények felhasználása a mérnöktanár jelöltek és a kollégák fejlesztésére az Óbudai Egyetem gyakorlatának részévé vált, mérhető (Fűzi, 2012) eredményekkel.

Irodalomjegyzék

- FÜZI Beatrix (2012): *A tanári munka sikerességének vizsgálata a pedagógiai attitűdök, a tanár-diák viszony és az iskolai élmények összefüggésrendszerében*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest: ELTE.
- GOLDHABER, D. (2002): The Mystery of Good Teaching. *Education Next*, (2), 50-55.
- MIRNICS Zsuzsanna (2006): *A személyiség építőkövei*. Budapest: Bölcsész Konzorcium.
- RUSHTON, S., MORGAN, J., & RICHARD, M. (2007): Teacher's Myers-Briggs personality profiles: Identifying effective teacher personality traits. *Teaching and Teacher Education*, 23, 432-441.
- Suplicz Sándor (2012): *Tanárok pszichológiai jellemzői diákszemmel*. Doktori (PhD) értekezés. Debrecen: KLTE.